

Jacek Sikorski

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Charakterystyka wybranych komponentów środowiska rodzinnego uczniów gimnazjum z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Streszczenie

Niniejszy artykuł obrazuje wybrane czynniki środowiska rodzinnego, istotne z punktu widzenia realizacji funkcji wychowawczej powierzonej środowisku rodzinnemu.

Artykuł składa się z dwóch części. Pierwsza charakteryzuje czynniki środowiska rodzinnego, zwłaszcza ekonomiczno-społeczne oraz kulturalne. Druga natomiast ukazuje metodologię badań własnych: pytania badawcze, charakterystykę narzędzi badawczych (kwestionariusz ankiety skierowany do badanych rodzin gimnazjalistów oraz kwestionariusz ankiety skierowany do wychowawców dzieci badanych rodziców, odnoszący się do zaburzeń życia rodzinnego), grupę badawczą (79 rodziców gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną) oraz wyniki badań empirycznych dotyczące wybranych komponentów środowiska rodzinnego gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną, do których zaliczono: strukturę rodziny, wykształcenie rodziców, aktywność zawodową rodziców, sytuację finansową rodzin, w tym warunki do nauki dzieci badanych rodziców, oraz dysfunkcje życia rodzinnego.

Artykuł wieńczy podsumowanie ukazanych wyników badań empirycznych.

Słowa kluczowe: środowisko rodzinne, komponenty środowiska rodzinnego: struktura rodziny, wykształcenie rodziców, aktywność zawodowa rodziców, sytuacja finansowa rodzin, dysfunkcje życia rodzinnego.

Characterisation of selected components of the family environment of lower-secondary school learners with intellectual disability

Summary

This article presents selected family environment factors, relevant to the implementation of the educational functions entrusted to this environment.

The article consists of two parts. The first one characterizes the family environmental factors, especially: economic – social and cultural. The second one shows its own research methodology: research questions, characteristics of research tools (questionnaire sent to families of surveyed high school students and a questionnaire directed to educators of children of parents relating to a disturbance of family life), a research group (79 parents of middle school students with mild intellectual disability) and the results of empirical studies regarding selected components of family environment of middle school students with mild intellectual disabilities, which include: family structure, parents' education, parents' occupational activity, the financial situation of families, including conditions to learn of children of surveyed parents and disfunctions of families life.

Article crowns summary of the results of empirical researches.

Keywords: family environment, components of family environment: family structure, education of parents, occupational activity of parents, the financial situation of families, disfunctions of family life.

Wprowadzenie

W literaturze pedagogicznej rodzinę najczęściej określa się mianem podstawowej komórki społeczeństwa. Jako mała grupa społeczna stanowi duchowe zjednoczenie wąskiego grona osób skupionych we wspólnym ognisku domowym, okazujących sobie wzajemną pomoc i opiekę, wierzących w prawdziwą lub domniemaną łączność biologiczną, tradycję rodzinną i społeczną (F. Adamski, 2006, s. 306). Rodzinę jako grupę społeczną szczególnie wyróżnia: wspólne zamieszkanie członków, wspólne nazwisko, wspólna własność, ciągłość biologiczna, wspólna kultura duchowa wyrastająca na gruncie miłości (ibidem).

Rodzina jako grupa społeczna realizuje różne zadania oraz funkcje wobec jednostki i społeczeństwa. Realizacja funkcji na rzecz jednostek służy zaspokajaniu ich potrzeb biologicznych, ekonomicznych i psychospołecznych. Natomiast realizacja funkcji na rzecz społeczeństwa odbywa się przez wypełnianie zadań wynikających z ogólnospołecznych potrzeb (A. Kwak, 2006, s. 313).

Odwołując się do ukazanych funkcji rodziny, w niniejszym opracowaniu skupię się tylko na wybranych komponentach środowiska rodzinnego, istotnych z punktu widzenia realizacji potrzeb jednostki, warunkujących jej prawidłowe funkcjonowanie.

Zdaniem Stanisława Kawuli (2006, s. 178) do istotnych czynników środowiska rodzinnego, które powinny być uwzględnione w analizie poziomu wychowania w konkretnej rodzinie, należą m.in. czynniki ekonomiczno-społeczne oraz kulturalne.

Do czynników ekonomiczno-społecznych autor zalicza: wielkość rodziny i jej strukturę, źródła utrzymania rodziny – zawód ojca, dochodowość rodziny, sprawowanie opieki materialnej nad dziećmi – warunki mieszkaniowe rodziny itp., podział pracy i ról w rodzinie, np. praca zarobkowa matki poza domem.

Natomiast wśród czynników kulturalnych uwzględnia m.in.: wykształcenie rodziców, ich doksztalcenie się i zdobywanie kwalifikacji.

Nawiązując do struktury rodziny, Zbigniew Tyszką (1993, s. 696–697) podkreśla, że współczesna rodzina w zależności od swej struktury występuje w zróżnicowanych formach. Zdaniem autora strukturę rodziny określa:

- liczba i rodzaj pokrewieństwa jej członków,
- układ ich pozycji i ról społecznych,
- ich przestrzenne usytuowanie,
- siła więzi instytucjonalnych i psychicznych, łączących poszczególnych członków rodziny, świadcząca o większej lub mniejszej spójności rodziny,
- podział czynności oraz struktura wewnątrzrodzinnej władzy i autorytetów, łącząca się dość ściśle z układem pozycji społecznych,
- wewnątrzrodzinny rozkład miłości i względów.

W związku tym, że rodzina nie stanowi jednolitej grupy społecznej, możemy wskazać różne jej modele:

- rodzina pełna (naturalna) – składająca się z rodziców i potomstwa,
- rodzina zrekonstruowana – gdzie przynajmniej jeden z rodziców nie jest związany biologicznie z dzieckiem, pełni rolę przybranego rodzica w stosunku do dziecka z poprzedniego związku obecnego partnera,
- rodzina adopcyjna – dziecko nie jest związane biologicznie z rodzicami, na mocy formalnie przeprowadzonego przysposobienia staje się jej członkiem, z takimi samymi prawami jak dziecko biologiczne,
- rodzina zastępcza – obowiązki opiekuńczo-wychowawcze sprawują osoby spokrewnione (ale niebędące rodzicami dziecka) lub niespokrewnione z dzieckiem,
- rodzina niepełna, z różnych przyczyn pozbawiona jednego z rodziców (A. Kwak, 2006, s. 318).

Jak podaje Katarzyna Szewczuk (2010, s. 146), spośród wymienionych typów rodziny największe korzyści przynosi rodzina pełna, gdyż z wychowawczego punktu widzenia daje najlepsze rokowania w zakresie harmonijnego rozwoju dzieci oraz szczęścia małżeńskiego rodziców. W takiej rodzinie występuje ciepły klimat emocjonalny, wyrażający się częstymi kontaktami rodziców z dziećmi, wspólnymi zainteresowaniami, wspólnym spędzaniem czasu wolnego.

Z kolei dorastanie w rodzinie niepełnej jest zazwyczaj obciążone przeżywaniem przez dzieci wielu przykrych, a czasem traumatycznych doświadczeń. Zalicza się do nich: bolesną utratę jednego z rodziców w wyniku śmierci, rozwód w rodzinie, samotność, jednoosobową odpowiedzialność rodzica za wychowanie i opiekę nad dziećmi, a także trudną sytuację materialną i emocjonalną w rodzinie. Brak jednego z rodziców zawsze będzie negatywnie wpływał na harmonijny rozwój osobowości dziecka, zaburzał proces jego socjalizacji, gdyż ma ono wówczas do czynienia z jednym wzorcem osobowym. Dlatego jedynie zgodna, szczęśliwa rodzina zapewnia harmonijny rozwój swoim dzieciom (K. Szewczuk, 2010, s. 162).

Obok struktury rodziny istotnym czynnikiem warunkującym prawidłowe jej funkcjonowanie staje się wspomniany już status społeczno-ekonomiczny oraz czynnik kulturalny rodziny – wykształcenie rodziców. Charakterystyki wspomnianej grupy czynników dokonała m.in. Renata Doniec (2008, s. 216), która kierując się podziałem zaproponowanym przez Krystynę Szafraniec, wyróżniła trzy grupy rodzin: rodziny elity, rodziny środka oraz rodziny ryzyka.

Zdaniem autorki rodziców z rodzin elit (rodziny inteligentkie, „nowych” przedsiębiorców, niektórych pracowników umysłowych) pod względem społeczno-ekonomicznym cechuje: wysoki standard materialny życia, napięty budżet czasu, wysoki poziom aspiracji, długie strategie edukacyjne, niespotykany styl konsumpcji, dążenie do ciekawego, niekonwencjonalnego stylu życia. Rodzice wywodzący się z elit to osoby akceptujące zmiany społeczne oraz antycypacyjnie nastawione do życia. Należą do grona ludzi sukcesu, wspierając swe dzieci całym kapitałem intelektualnym, kulturowym oraz materialnym.

Natomiast rodziców z rodzin środka (pracownicy umysłowi, pracownicy sektora usług, dobrze wykształceni robotnicy) wyróżnia: niższy status ekonomiczny, niższy poziom aspiracji życiowych, przyjmowanie krótszych strategii edukacyjnych, skromniejszy kapitał kulturowy i materialny, zaszczepienie dzieciom swoich niespełnionych ambicji i planów, odmienny stosunek do konsumpcji i sukcesu życiowego aniżeli w środowiskach elit.

Z kolei rodziców z rodzin ryzyka (gorzej wykształceni robotnicy, większość rolników i bezrobotni) wyróżnia: niski statut społeczny, trudna sytuacja materialna, niskie wykształcenie, silne przywiązanie do pewnych rudymetów kultury tradycyjnej (patriarchalna struktura władzy w rodzinie, podział świata na kobiety i mężczyźni, tradycyjne wartości w wychowaniu), ubogie uczestnictwo w kulturze, brak zainteresowań oraz słabe kontakty społeczne dzieci. Kulturę pedagogiczną rodziców charakteryzuje: brak długofalowych planów życiowych, rozbieżności między deklaracjami a rzeczywistymi zachowaniami, niskie aspiracje edukacyjne (R. Doniec, 2008, s. 217).

Metodologia badań własnych

Głównym celem podjętych badań było ukazanie wybranych komponentów środowiska rodzinnego gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną, do których zaliczono: strukturę rodziny, wykształcenie rodziców, aktywność zawodową rodziców, sytuację finansową rodzin, w tym warunki do nauki dzieci badanych rodziców, oraz dysfunkcje życia rodzinnego. Zatem pytania badawcze sformułowano następująco:

1. Jak wygląda struktura badanych rodzin gimnazjalistów?
2. Jaki rodzaj wykształcenia cechuje badanych rodziców?
3. Jak przedstawia się aktywność zawodowa badanych rodziców?
4. Jaka jest kondycja finansowa badanych rodzin gimnazjalistów?
5. Jakie zaburzenia życia rodzinnego towarzyszą badanym rodzinom gimnazjalistów?

W celu poznania wyżej wymienionych składników środowiska rodzinnego zastosowano następujące narzędzia badawcze: kwestionariusz ankiety skierowany do badanych rodzin gimnazjalistów oraz kwestionariusz ankiety skierowany do wychowawców dzieci badanych rodziców, odnoszący się do zaburzeń życia rodzinnego. Oba te kwestionariusze opracowano na podstawie arkusza poznania ucznia szkoły specjalnej Joanny Głodkowskiej (1999). Grupę badawczą stanowiło 79 rodziców gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną. Badania zrealizowano w gimnazjach specjalnych mieszczących się na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego.

Jednym z istotnych czynników decydujących o właściwym funkcjonowaniu środowiska rodzinnego jest struktura rodziny. Dane empiryczne ukazujące strukturę rodzin uczniów gimnazjum prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Struktura badanych rodzin gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Struktura rodziny		Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
		F	procent	F	procent	F	procent
Rodzina pełna		28	71,8	31	77,5	59	74,7
Rodzina rozbita		3	7,7	2	5,0	5	6,3
Rodzina niepełna	śmierć współmałżonka	1	2,6	2	5,0	3	3,8
	samotna matka/samotny ojciec	5	12,8	4	10,0	9	11,4
Rodzina zrekonstruowana		2	5,1	–	–	2	2,5
Rodzina zastępcza		–	–	1	2,5	1	1,3
Ogółem		39	100,0	40	100,0	79	100,0

Źródło: opracowanie własne

Analiza materiału empirycznego, dotyczącego struktury badanych rodzin gimnazjalistów, wskazuje, że zdecydowana większość rodzin dziewcząt (71,8%) oraz chłopców (77,5%) tworzy rodziny pełne.

Z powyższej tabeli wynika również, iż 12,8% dziewcząt wychowuje się w rodzinach niepełnych, w których władza rodzicielska sprawowana jest przez jednego z rodziców (samotna matka/samotny ojciec). Tylko jedna z dziewcząt (2,6%) wychowuje się w rodzinie niepełnej z powodu śmierci jednego z rodziców. Trzy uczennice, tj. 7,7%, pochodzą z rodzin rozbitych. Jedynie dwie uczennice (5,1%) wywodzą się z rodzin zrekonstruowanych.

Natomiast spośród chłopców 10,0% pochodzi z rodzin niepełnych, gdzie władzę rodzicielską sprawuje jeden z rodziców (samotna matka/samotny ojciec) oraz 5,0% z rodzin, w których władzę rodzicielską sprawuje również jeden z rodziców, ale fakt ten jest spowodowany śmiercią współmałżonka. Tyle samo chłopców (5,0%) wywodzi się z rodzin rozbitych. Tylko jeden chłopiec (2,5%) wychowuje się w rodzinie zastępczej.

Ogółem większość badanych rodzin gimnazjalistów tworzy rodziny pełne – 74,7%.

Wykształcenie badanych rodziców gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Ważny czynnik wpływający na świadomość wychowawczą rodziców stanowi także posiadane wykształcenie. Wyniki badań z tego zakresu zostały zaprezentowane w tabeli 2 oraz 3.

Tabela 2. Wykształcenie badanych matek gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Wykształcenie	Dziewczeta		Chłopcy		Razem	
	F	procent	F	procent	F	procent
Wyższe	–	–	1	2,5	1	1,3
Wyższe zawodowe	–	–	–	–	–	–
Pomaturalne	–	–	1	2,5	1	1,3
Średnie	4	10,5	5	12,5	9	11,5
Zawodowe	19	50,0	23	57,5	42	53,8
Podstawowe	15	39,5	10	25,0	25	32,1
Ogółem	38	100,0	40	100,0	78	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że większość badanych matek dziewcząt (50,0%) oraz matek chłopców (57,5%) posiada wykształcenie na poziomie

zawodowym bądź podstawowym (39,5% matek dziewcząt oraz 25,0% matek chłopców). Natomiast wykształceniem średnim legitymuje się tylko 10,5% matek dziewcząt i 12,5% matek chłopców. Wyłącznie w grupie chłopców jedna matka (2,5%) ma wykształcenie pomaturalne i jedna (2,5%) – wyższe.

Ogółem badane matki gimnazjalistów cechuje wykształcenie na poziomie zawodowym (53,8%) oraz podstawowym (32,1%). Wykształcenie średnie posiada tylko 11,5% matek. Natomiast wykształcenie na poziomie pomaturalnym oraz wyższym wykazuje jedynie 1,3% badanych.

Tabela 3. Wykształcenie badanych ojców gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Wykształcenie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	F	procent	F	procent	F	procent
Wyższe	–	–	–	–	–	–
Wyższe zawodowe	1	2,9	–	–	1	1,4
Pomaturalne	–	–	–	–	–	–
Średnie	7	20,0	4	11,4	11	15,7
Zawodowe	18	51,4	21	60,0	39	55,7
Podstawowe	9	25,7	10	28,6	19	27,1
Ogółem	35	100,0	35	100,0	70	100,0

Źródło: opracowanie własne

Jeśli chodzi o wykształcenie badanych ojców gimnazjalistów, to ponad połowa ojców dziewcząt (51,4%) oraz chłopców (60,0%) legitymuje się wykształceniem na poziomie zawodowym. Wykształcenie podstawowe posiada 25,7% ojców dziewcząt oraz 28,6% ojców chłopców. Natomiast wykształcenie średnie wykazuje 20,0% ojców dziewcząt i 11,4% ojców chłopców. Tylko 2,9% ojców dziewcząt ma wykształcenie na poziomie wyższym zawodowym.

Ogółem większość badanych ojców gimnazjalistów legitymuje się wykształceniem na poziomie zawodowym (55,7%).

Powyższe dane wskazują, że badani rodzice gimnazjalistów prezentują w większości wykształcenie zawodowe bądź podstawowe. Fakt niskiego wykształcenia rodziców może wiązać się z niskim poziomem świadomości wychowawczej, co przyczynia się do niewłaściwego realizowania funkcji wychowawczej powierzonej środowisku rodzinnemu. A zatem niskie wykształcenie rodziców może sprzyjać deficytom poznawczym u dzieci. Braki te mogą uwidaczniać się zwłaszcza w sferze emocjonalnej, intelektualnej, kulturalnej, a także społecznej.

Aktywność zawodowa badanych rodziców gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Czynnikiem determinującym właściwe funkcjonowanie środowiska rodzinnego jest także aktywność zawodowa rodziców. Dane empiryczne z tego zakresu prezentują tabele 4 i 5.

Tabela 4. Aktywność zawodowa matek gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Stosunek do pracy	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	F	procent	F	procent	F	procent
Renta/emerytura	5	13,2	5	12,5	10	12,8
Bezrobotna	16	42,1	15	37,5	31	39,7
Praca dorywcza	3	7,9	3	7,5	6	7,7
Pracownik umysłowy	–	–	2	5,0	2	2,6
Pracownik fizyczny	14	36,8	15	37,5	29	37,2
Ogółem	38	100,0	40	100,0	78	100,0

Źródło: opracowanie własne

Tabela 5. Aktywność zawodowa ojców gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Stosunek do pracy	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	F	procent	F	procent	F	procent
Renta/emerytura	8	22,9	6	17,1	14	20,0
Bezrobotny	6	17,1	3	8,6	9	12,9
Praca dorywcza	4	11,4	3	8,6	7	10,0
Pracownik umysłowy	2	5,7	–	–	2	2,9
Pracownik fizyczny	15	42,9	23	65,7	38	54,2
Ogółem	35	100,0	35	100,0	70	100,0

Źródło: opracowanie własne

Dane zawarte w powyższej tabeli wskazują, że badane matki dziewcząt to osoby przeważnie bezrobotne (42,1%) oraz osoby zatrudnione jako pracownicy fizyczni (36,8%). 13,2% matek nie wykonuje żadnego zawodu z powodu pobierania świadczeń rentowych lub emerytalnych. Z kolei 7,9% matek podejmuje tylko pracę dorywczą. Zawody wykonywane przez matki dziewcząt to np.: drukarz, ekspedientka, pracznia, dozorczyńni sprzątacznia, kelnerka, operator maszyn rolnych oraz rolnik.

Natomiast matki chłopców to również osoby bezrobotne (37,5%) oraz osoby zatrudnione najczęściej jako pracownicy fizyczni (37,5%). 12,5% matek

nie podejmuje pracy zawodowej z powodu przejścia na rentę/emeryturę. Z kolei 7,5% matek podejmuje tylko pracę dorywczą. Jedynie 5,0% badanych zatrudnionych jest w charakterze pracownika umysłowego. Zawody wykonywane przez matki chłopców to np.: krawcowa, ekspedientka, sprzątaczką, kelnerka, pomoc kuchenna oraz rolnik.

Ogółem badane matki gimnazjalistów to najczęściej osoby bezrobotne (39,7%) lub zatrudnione jako pracownicy fizyczni (37,2%). Tylko 2,6% matek wykonuje pracę zawodową na stanowisku pracownika umysłowego.

Analiza materiału empirycznego wykazała, że badani ojcowie dziewcząt najczęściej zatrudnieni są jako pracownicy fizyczni (42,9%). Część ojców aktualnie pobiera świadczenia rentowe bądź emerytalne (22,9%). Z tabeli wynika również, że 17,1% ojców dziewcząt to osoby bezrobotne, a 11,4% badanych podejmuje pracę o charakterze dorywczym. Tylko 5,7% ojców zatrudnionych jest na stanowisku pracownika umysłowego. Zawody wykonywane przez badanych ojców dziewcząt to np.: budowlaniec, malarz, mechanik, drwal, murarz, magazynier, rolnik oraz krawiec.

Badani ojcowie chłopców to również osoby często zatrudnione jako pracownicy fizyczni (65,7%). Podobnie jak w grupie dziewcząt, część ojców aktualnie pobiera świadczenia rentowe/emerytalne (17,1%). 8,6% ojców to osoby podejmujące pracę dorywczą lub niepodejmujące aktualnie żadnej pracy. Zawody wykonywane przez badanych ojców chłopców to np.: budowlaniec, kamieniarz, kierowca, monter instalacji sanitarnych, rolnik, maszynista oraz szewc.

Ogółem badani ojcowie gimnazjalistów to osoby wykonujące najczęściej pracę o charakterze fizycznym (54,2%) lub pobierające świadczenia rentowe/emerytalne (20,0%). 12,9% ojców stanowią bezrobotni, a 10,0% z nich podejmuje pracę tylko dorywczo. Jedynie 2,9% ojców zatrudnionych jest jako pracownicy umysłowi.

Podsumowując, większość badanych rodziców gimnazjalistów to przede wszystkim osoby zatrudnione w charakterze pracownika fizycznego, bezrobotni lub pobierający świadczenia rentowe/emerytalne.

Sytuacja finansowa rodzin badanych uczniów

Oprócz struktury rodziny, wykształcenia rodziców i wykonywanego przez nich zawodu, ogromny wpływ na prawidłowe jej funkcjonowanie wywiera także sytuacja finansowa. Dane zawarte w tabeli 6 zostały opracowane na podstawie ustalonych w kwestionariuszu, następujących kategorii opisujących sytuację finansową rodziny: sytuacja finansowa bardzo dobra, wyższa niż przeciętna, przeciętna i trudna. Badani rodzice oceniali własną sytuację finansową, posługując się wymienionymi wyżej kategoriami. Dane na temat sytuacji finansowej rodziców i warunków dziecka do nauki przedstawiają tabele 6 oraz 7.

Tabela 6. Sytuacja finansowa badanych rodzin gimnazjalistów z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Sytuacja finansowa	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	F	procent	F	procent	F	procent
Bardzo dobra	3	7,7	2	5,0	5	6,3
Wyższa niż przeciętna	–	–	1	2,5	1	1,3
Przeciętna	22	56,4	19	47,5	41	51,9
Trudna	14	35,9	18	45,0	32	40,5
Ogółem	39	100,0	40	100,0	79	100,0

Źródło: opracowanie własne

Powyższe dane wskazują, że w badanych rodzinach dziewcząt dominuje przeciętna sytuacja materialna (56,4%). 35,9% rodzin dziewcząt deklaruje trudną sytuację materialną. Bardzo dobrą sytuację materialną wykazało tylko 7,7% badanych rodzin dziewcząt.

Wśród badanych rodzin chłopców również dominuje przeciętna (47,5%) oraz trudna (45,0%) sytuacja materialna. Sytuację finansową bardzo dobrą wykazało tylko 5,0% rodziców chłopców, a sytuację wyższą niż przeciętną jedynie 2,5% rodzin.

Ogółem wśród badanych rodzin uczniów dominuje przeciętna (51,9%) oraz trudna (40,5%) sytuacja materialna. Bardzo dobrą sytuację materialną wykazuje tylko 6,3%, a wyższą niż przeciętną 1,3% badanych rodzin.

Niskie wykształcenie rodziców, brak pracy lub praca w charakterze pracownika fizycznego wiążą się często z trudną sytuacją finansową rodziny, która niekorzystnie wpływa na rozwój dziecka w rodzinie. Okoliczność ta sprzyja deprywacji podstawowych potrzeb, np. fizjologicznych czy potrzeby bezpieczeństwa.

Tabela 7. Warunki do nauki dzieci badanych rodziców

Warunki do nauki	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	F	procent	F	procent	F	procent
Własny pokój do nauki	13	33,3	21	52,5	34	43,0
Pokój wspólny z rodzeństwem	19	48,7	14	35,0	33	41,8
Własny kątek we wspólnym pokoju	5	12,8	2	5,0	7	8,9
Nie ma miejsca przeznaczonego dla siebie	2	5,1	3	7,5	5	6,3
Ogółem	39	100,0	40	100,0	79	100,0

Źródło: opracowanie własne

Analiza materiału empirycznego wykazała, że 48,7% dziewcząt – córek badanych rodziców – nie posiada w domu samodzielnego pokoju do nauki,

lecz dzieli go z rodzeństwem. Samodzielnym pokojem do nauki dysponuje tylko 33,3% uczennic. Własny kącik dziecka we wspólnym rodzinnym pokoju wskazało 12,8% badanych rodziców. Natomiast tylko 5,1% dziewcząt nie posiada miejsca przeznaczonego do nauki.

Z kolei ponad połowa chłopców (52,5%) – synów badanych rodziców – posiada własny pokój do nauki. Tylko 35,0% chłopców dzieli go z rodzeństwem. 7,5% uczniów nie ma miejsca przeznaczonego do nauki, a 5,0% chłopców ma własny kącik we wspólnym rodzinnym pokoju.

Ogółem 43,0% gimnazjalistów – dzieci badanych rodziców – posiada własny pokój do nauki, 41,8% dzieli pokój z rodzeństwem, 8,9% uczniów posiada własny kącik we wspólnym rodzinnym pokoju, a 6,3% dzieci nie ma miejsca przeznaczonego dla siebie.

Jak już wspomniano, obok kwestionariusza ankiety dla rodziców, w badaniach zastosowano także kwestionariusz ankiety skierowany do wychowawców dzieci badanych rodzin, który dotyczył zaburzeń życia rodzinnego.

Uzyskane w nim informacje wskazują na nieprawidłowości w funkcjonowaniu badanych rodzin gimnazjalistów. Częstym zjawiskiem towarzyszącym badanym rodzinom, a jednocześnie niewłaściwie oddziałującym na rozwój dziecka, jest niepełnosprawność intelektualna jednego lub dwojga rodziców, choroby psychiczne (częściej dotyczą matek), nadużywanie alkoholu, częste hałaśliwe kłótnie oraz konflikt z prawem karnym (częściej cechuje ojców). Dysfunkcje środowiska rodzinnego, np. niepełnosprawność intelektualna rodziców, wiążą się często z deprywacją potrzeb intelektualnych dziecka. Natomiast alkoholizm czy konflikt z prawem karnym jest źródłem negatywnych wzorców zachowań i może prowadzić do powielania przez dziecko tego typu schematów w przyszłości.

Wnioski z badań

Podsumowując przedstawione wyniki badań empirycznych, należy podkreślić, że badane przeze mnie środowisko rodzinne uczniów gimnazjum z lekką niepełnosprawnością intelektualną należy do tzw. rodzin ryzyka. Wyniki badań wskazują, iż większość badanych rodziców gimnazjalistów posiada wykształcenie na poziomie zawodowym bądź podstawowym, czego konsekwencją jest zatrudnienie w charakterze pracownika fizycznego lub bezrobocie. Skutkuje to przeciętną, a nawet trudną sytuacją finansową rodzin. Poza tym dostrzega się pewne nieprawidłowości w funkcjonowaniu badanych rodzin, np.: niepełnosprawność intelektualną jednego lub obojga rodziców, nadużywanie alkoholu czy konflikt z prawem karnym (dotyczy ojców). Jedyнным czynnikiem świadczącym na korzyść badanych rodzin gimnazjalistów jest fakt, że większość z nich to rodziny pełne.

Bibliografia

- Adamski F. (2006), *Rodzina* [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 5, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Doniec R. (2008), *Kultura pedagogiczna rodziców w ponowoczesnej kulturze. Istota, uwarunkowania, przejawy* [w:] B. Muchacka (red.), *Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków.
- Głodkowska J. (1999), *Poznanie ucznia szkoły specjalnej. Wrażliwość edukacyjna dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim: diagnoza i interpretacja*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Kawula S. (2006), *Pedagogiczna typologizacja rodzin* [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Kwak A. (2006), *Rodzina – formy i warunki funkcjonowania* [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 5, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Szewczuk K. (2010), *Struktura rodziny a proces wychowania dzieci i młodzieży w rodzinie* [w:] A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum, WAM, Kraków.
- Tyszcza Z. (1993), *Rodzina* [w:] W. Pomykała (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Wydawnictwo Fundacja Innowacja, Warszawa.